

Simon Klingen en Jan Sevenster

ALGEMENE NOTIES VAN BOSBOUW

Recent publiceerden **Borgesius e.a. "Bosbouw en bosontwerp in de Randstad"**, waarin de schrijvers stellen hun ideeën over de aanleg van nieuwe bossen onder meer te baseren op "algemene noties van bosbouw".

Twee noties nemen daarbij een zéér bepalende plaats in:

* Bij de nieuwe aanleg kunnen niet-pioniers als beuk en eik slechts een bescheiden rol spelen.

* Het ontwerp moet erop gericht zijn om zo snel mogelijk een bos te creëren met een gelijkmatige leeftijdsopbouw.

De eerste notie wordt gelogenstraf door ervaringen in eerder aangelegde bossen en de tweede notie stamt uit vervlogen tijden en is goeddeels achterhaald. Een pleidooi voor het bijstellen van axioma's.

Waarom zo nodig pioniers?

De schrijvers tonen niet aan dat niet-pioniers in nieuwe bossen slechts een bescheiden plaats mogen innemen. Ze stellen het slechts vast: "Vele bosdoeltypen in de ontwerpen zijn niet bepaald pioniers en kunnen alleen al daardoor niet ineens in het groot worden aangeplant." "Door het provisorisch bos kan er al snel een bosmilieu ontstaan waar meereisende soorten als eik, beuk, haagbeuk en linde zich beter thuis voelen dan in het kale polderlandschap." Maar waar blijkt nu ei-

genlijk dat de niet-pioniers niet met succes in nieuwe bossen zijn te gebruiken?

Ervaring is er genoeg. In de dertiger jaren en ook nog na de Tweede Wereldoorlog had men heel andere ideeën over nieuwe bossen. Toen zijn honderden (of zijn het duizenden?) hectare bos aangelegd zonder dat daar populier of wilg aan te pas kwam. De bebossing van de Wieringermeerpolder, één van de meest winderige Nederlandse landschappen, is het levend bewijs dat ook zonder populier en wilg een gezond loofbos van de grond is te krijgen. En ook op de hoge zandgronden zijn voorbeelden te vinden waar de pionierbos-theorie wordt gelogenstraf: in het Loenense Bos op de Veluwe komt een grote oppervlakte uitstekend geslaagd douglasbos voor

■ *Fietspad, omzoomd door populieren " ...al gauw beschutting voor de recreërende mens..."*

die met een schermpje van witte els in een kaal heideontginningslandschap is opgegroeid. Op dezelfde manier is in de polder uiteraard ook de beuk met een schermpje van zwarte els omhoog te krijgen.

En hoe staat het met de resultaten van de populier in de pionierfase? Is die meer dan de eik, de beuk en de es gespaard gebleven voor mislukkingen? De door polderbosbouwer pur sang Job Vis perfect gedocumenteerde ervaringen van dertig jaar populierenteelt wijzen in een heel andere richting (Vis, 1987). Het wekt overigens verbazing dat deze hier zeker ter zake doende ervaringen door de Dorschkamponderzoekers volledig zijn genegeerd.

Waarom provisorisch bos?

"Het provisorisch bos speelt een belangrijke rol bij de opbouw van een regelmatige leeftijdsverdeling." Aldus Borgesius c.s.

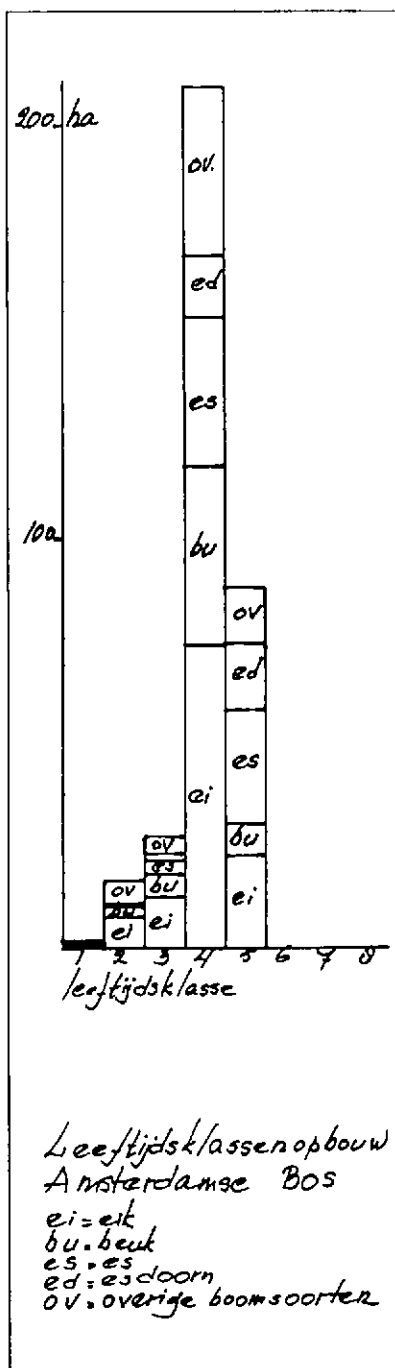
Traditioneel geldt de regelmatige leeftijdsopbouw als een voorwaarde voor goed functioneren. Maar zo is het niet. Het Amsterdamse Bos bijvoorbeeld heeft een uiterst onregelmatige leeftijdsopbouw (zie figuur) maar functioneert daarom niet minder goed. En ook over het toekomstig functioneren hoeven we ons, althans wat betreft de leeftijdsopbouw, geenszins ongerust te maken.

Spreiding in leeftijd ontstaat bijna vanzelf. Catastrofen daargelaten kunnen zich geen redenen meer voordoen om het bos anders dan geleidelijk om te jongen. Variatie in boomsoort en groeiplaats leiden vanzelf tot fasering van de eindkap. Naar gelang de kwaliteiten van de opstand en de ideeën van de bosbeheerder kunnen eiken kaprijp zijn op een leeftijd van 60 maar ook op een leeftijd van 200 jaar.

Waarom dan toch provisorisch bos?

Wat voor argumenten dragen de schrijvers daar zelf voor aan?

* "Dit is van belang voor een voortdurende aanvoer van zaad." Pure onzin natuurlijk. De beuk wordt gemakkelijk 150 jaar oud en draagt al vanaf een jaar of 50 zaad. En de beuk is dan nog relatief een laatbloeier. Voor de eik, de es en de esdoorn, die alle drie

al na enkele tientallen jaren zaad dragen (en de es en de esdoorn zelfs al in overvloed) doet het helemaal zot aan. Het beschikbaar zijn van zaden hangt veel meer samen met de spreiding van de zaadbronnen en dus met de inrichting van het bosgebied dan met de spreiding in de leeftijdsopbouw.

* "Ook ontstaat zo een constant aanbod van binnen dat bosdoeltype mogelijk niches voor planten en dieren." Waarschijnlijk ligt hier nog het meest zinnige argument voor een zekere spreiding in de ontwikkelingsfasen van het bos. Het regelmatig opgebouwde bos heeft in dit opzicht stellig kwaliteiten. De vraag is echter veel meer hoe je in korte tijd bepaalde eigenschappen van de verschillende ontwikkelingsfasen van het bos kunt introduceren. Recent onderzoek (o.a. Van Vuure, 1985 en Philippona e.a., 1983) geeft aan dat enerzijds de jonge fase en anderzijds de boom- en vervalfase de grootste rijkdom aan soorten herbergen terwijl de dichte fase veel armer aan soorten is. In een nieuw bos is de jonge fase vrijwel vanaf het begin aanwezig en desgewenst door hakhoutachtige beheersvormen in stand te houden. Mooie voorbeelden hiervan zijn te zien in het Lingebos. De stakenfase zal in het jonge bos al snel gaan overheersen, terwijl de boomfase en in nog sterkere mate de vervalfase lang op zich laten wachten. En daar valt nu eenmaal weinig aan te veranderen, al is de introductie van bepaalde aspecten van de rijpere bosfasen wel te bespoedigen door het gebruik van snelle groeiers als populier, wilg en berk. Maar die moeten dan wel zoveel ruimte krijgen dat ze in korte tijd tot grote bomen kunnen uitgroeien en zolang gehandhaafd blijven dat ze ook echt die rijpere bosfasen bereiken.

Lange termijn versus korte termijn

In de praktijk van de Nederlandse beheersplanning bestaat een buiten proporties ontwikkelde belangstelling voor de lange termijn. Zo ook bij Borgesius c.s. Het in detail invullen van de samenstelling van doelbossen is daarvan een typische uiting. Toch is dat een betrekkelijk zinloze bezigheid omdat het vrijwel uitgesloten is om wat betreft de wensen van de samenleving verder dan een jaar of tien (misschien twintig?) vooruit te kijken.

Een ieder die twijfelt aan deze onzekerheid moet zich maar eens proberen te verplaatsen in de plannenmaker in het jaar 1938, die vanuit zijn maat-

schappelijke context een plan voor het jaar 1988 moet bedenken. Dat kan toch niks worden?

Bij de planning zou daarom veel sterker de nadruk moeten vallen op de doelen voor de komende tien à twintig jaar.

En voor later?

Daarvoor moet de planning berusten op een vrijwel totale onzekerheid ten aanzien van de wensen van toekomstige generaties bosgebruikers. En hoe we daarmee moeten omgaan en met name hoe we die onzekerheden moeten integreren met doelen op de kortere termijn, dat is een zeer fundamentele vraag voor het vakgebied en voor de beheersplanners in het bijzonder. Het vraagt onder meer een procesmatige planning die ruimte laat aan veranderingen in de maatschappelijke omstandigheden. Analoog daaraan raadt de rijksoverheid in de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening de gemeenten te leren omgaan met onzekerheden en in hun bestemmingsplannen te kiezen voor globale hoofdlijnen (Thijssen, 1988).

De korte termijn

We zien dus beter af van het provisorisch bos.

Maar hoe pakken we de planning dan aan?

Waar liggen dan de argumenten op grond waarvan de snel groeiende pioniers en/of de hardloofhoutsoorten hun plaats moeten krijgen in de nieuwe bossen?

Die liggen onder meer in het vermogen van de snelle groeiers als berk, populier en wilg om in korte tijd maat te geven aan landschapselementen, al binnen twee decennia hout te kunnen leveren ten behoeve van de industrie, al gauw beschutting te geven voor de recreërende mens en als eerste de boom- en vervalfase te kunnen bereiken.

Een ander punt bij de afweging van de mate waarin pioniers en niet-pioniers een plaats in het ontwerp moeten krijgen houdt verband met het spanningsveld tussen recreatief gebruik en exploitatie. Gegeven een substantiële plaats voor de recreatieve functie moeten de belangen van de recreant uiteraard zwaar wegen. Iedere be-

heerder van bossen in de nabijheid van woonkernen kan je vertellen dat de recreant-gebruikers van het bos ogenblikkelijk protesteren tegen grootschalige ingrepen in de hun vertrouwde omgeving en dat boomsewijze oogst in de vorm van dunning of uitkap veel minder weerstanden oproept dan kaalkap. Het ontwerp moet zorgen voor rust in het bos, vooral in die delen die een accent recreatie krijgen. Dat betekent vermijden van grootschalige verjongingsactiviteiten en dus een zeer bescheiden plaats voor boomsoorten met een korte omloop.

Een plan dat stoelt op deze en dergelijke kwaliteiten van boomsoorten heeft een hoger realiteitsgehalte dan die van het provisorisch bos-model.

Aanbevelingen voor onderzoek

Voor een effectieve planning op grond van de in de vorige paragraaf genoemde criteria zou meer bekend moeten zijn over de korte-termijneffecten van het gebruik van de verschillende boomsoorten. Het wordt hoog tijd voor een evaluatie van de ervaring die in ons land met de aanleg van nieuwe bossen is opgedaan. Daar ligt een wezenlijke taak voor het onderzoek.

Een mogelijk vragenlijstje:

* Hoe zit het met het produktieniveau van de verschillende boomsoorten in nieuwe bossen? Kloppen die voor wat betreft de Randstad met het produktieniveau zoals dat in de beschrijvingen van de bosdoeltypen is aangegeven? Leveren bosdoeltypen als 13 (eik met es, esdoorn, linde en beuk) en 14 (eik) echt maar 4 m³ houtoogst, zoals aangegeven in het Meerjarenplan Bosbouw?

* Hoe hoog zijn de kosten van omvorming van populier naar andere boomsoorten? Hoeveel duurder is het om beuk en eik als verjonging na populier aan te leggen dan wanneer die boomsoorten op schone grond bij de polder geplant kunnen worden?

* Welke technieken zijn tot nu toe toegepast bij de verjonging van populierenbos met bijvoorbeeld beuk of es en wat heeft dat gekost? In hoeverre heeft het aanwezige microklimaat in-

voed gehad op de kwaliteiten van de vervolgoestand?

* Hoe zijn de financiële resultaten van de tot nu toe uitgevoerde verjongingen in populier?

* Wat kunnen we leren van de ervaringen van de wandelaar/gebruiker van bossen in de naaste omgeving van woonkernen?

Stellingen

* Het is hoog tijd om de theorie van de kwetsbare niet-pioniers naar het land der fabelen te verwijzen.

* Het provisorisch bos is een verwerpelijke uitwas van het normaliteitsdenken.

* In staafdiagrammen van de leeftijdsklassenopbouw dienen geen normaallijnen meer voor te komen.

* Evaluerend onderzoek naar de resultaten van een halve eeuw aanleg van polderbossen kan leiden tot zinvolle aanbevelingen voor het ontwerpen van bossen in de Randstad.

* Onderzoeksresultaten zullen beter tot de praktijk doordringen naarmate het onderzoek beter op vragen uit de praktijk aansluit.

* De Nederlandse bosbeheersplanners hechten een overtrokken betekenis aan de planning op de lange termijn.

* Populieren en wilgen kunnen landschappelijk en ecologisch een hoogwaardige bijdrage leveren aan het welslagen van nieuwe bossen.

Literatuur

Borgesius, J. J., J. M. van den Bos en W. J. C. Hoeffnagel, 1988. Bosbouw en bosontwerp in de Randstad. Ned. Bosbouw tijdschrift, jaargang 60, nr. 11, pp. 361-370.

Philippina, J., J. Kalkhoven en P. Opdam. De betekenis van vegetatiekenmerken voor bosvogelgemeenschappen. Het Vogeljaar, jaargang 31, nr. 2, pp. 74-88.

Thijssen, S. 1988. Casco-planning: Spaanse vlieg of Italiaans gaasje? Ned. Bosbouw tijdschrift, jaargang 60, nr. 10, pp. 339-342.

Vis, J. 1987. Het beloofde land: bosontwikkeling en populieren in Flevoland. Ned. Bosbouw tijdschrift, jaargang 59, nr. 11 (pp. 356-365) en 12 (pp. 392-404).

Vuure, T. van. 1985. Zoogdieren, bossen en wederzijdse invloeden. Pudoc, Wageningen.